

HÁZ A VÁROS MELLETT

Sarkadi Imre drámája a Pesti Színházban

A lezárt életművek — az ar-
r-kadié ilyen — gyakran vis-
szamenőleg perelnek a korábbi
pályaszakaszok egy-egy darabjá-
ért. Az 1958-ban írt *Ház a város
mellett* helyi értéke más önma-
gában s más az 1960-as *Oszlopos
Simeon* és az *Elveszett paradí-
csom* előképeként. Egy akkori és
egy mai előadás különbségén le-
mérhető lenne az a hatás, ami
visszasugárzik e műre a két utol-
só drámából. Az összehasonlítás
nem lehetséges: a *Ház a város
mellett* előadására (az 1967-es
veszprémi ösbemutatóra is) a ké-
sőbbi művek színpadra állítása
után került sor.

Ha visszafelé olvassuk a Sar-
kadi-életművet, úgy tetszik, hogy
ez a dráma bevezető az író utol-
só, ellentmondásosan értelme-
zett alkotói periódusához. Kétfé-
le hőtípus jelenik itt meg. Az
egyik sorsa szorosan, mondhatni
menthetetlenül összefonódik a
társadalom adott állapotával, a
másik tudatosan kirekeszti ma-
gát a társadalomból. Ez a két
hős: Simon József, illetve Bátori
doktor. Mindkét magatartás-
forma jellegzetes kortermék: az
ötvenes évek alakították ilyen-
né. Simon, az egykori NÉKOSZ-
istából lett osztályvezető, kívül-
belül elsatnyult a kapott hata-
lom csigahéjában, gerinctelen
puhánnyá vált. Bátori pedig, a
vidéki körorvos, cinikus, rontó
démonná. A Simon-féle figu-
ráknak nincs folytatása Sarkadi-
nál, Bátoriban viszont már az
Oszlopos Simeon Kis Jánosa ké-
szülődik.

Kláriban meg, Simon felesé-
gében, egyrészt *A gyáva Évája*,
a „jómódban eltartott feleség”,
másképp *az Oszlopos Simeon*
Zsuzsija, aki alélt pilléként szé-
dül a Bátori- és Kis János-féle
szuggesztív démonok karjába. *A
Ház a város mellett*nek nincs
dramaturgiai értelemben vett
központi hőse, lényegében mégis
Klári Nóra-kivonulásáról szól
férjének hazugságmenedékéből.
Klári magára ébredése, felnőtté
válása gyors folyamat, amelynek
katalizátora a doktor. Cinizmu-
sa, szellemi fölénye, gátlástalan
agresszivitása csalja elő a perc-

emberke Simonból a kisszerűség
leleplező arcélt. Bátori anélkül
hat Klárra, hogy sikerülne a
hatalma alá vonnia. Klári nem
gyáva, mint Éva, és nem súlyta-
lan-akaratlan jószág, mint
Zsuzsi. Van ereje *egyedül* el-
menni, bár ezt az elmenetelt a
dráma nem motiválja meggyó-
zően.

A Ház a város mellett kidol-
gozatlan torzó. A sűrű szövésű,
fojtó levegőjű második felvonást
elnyújtott expozíció és vázlatban
maradt harmadik felvonás fogja
közre. Átmeneti mű, az 1956 utá-
ni oscúdás görcsbe rántó pillá-
natát mutatja Sarkadi pályáján.
Ettől kezdve válik az énválság-
gá szubjektívizált értelmiségvál-
ság kizárólagossá műveiben. A
drámai forma is változatosan megy
át: a realista-naturalista kerete-
ket már csaknem szétveti az el-
vontabb, jelképpé növekvő szü-
ituációk és drámai alakok feszí-
tőereje. A vidéki életképpel in-
duló atmosféradráma csakha-
mar átvált általánosító példabe-
szédre. A példabeszédmodell
végtelenen az *Oszlopos Simeon*-
ban jelentkezik ismét, s majd
csak az *Elveszett paradicsomban*
jut modellálás és konkrét embe-
ri dráma szintézisre.

Horvai István, a Pesti Szín-
ház előadásának rendezője
e két utóbbi darab felől közeli-
tett a *Ház a város mellette*hez.
Számuzta az „atmoszférát”, és az
Oszlopos Simeon sötét, inferná-
lis színeit vetítette vissza e ko-
rábbi drámára. *Fehér Miklós*
díszlete távol tart minden natu-
ralista hatást. A pszichos színű,
mennyezet nélküli, fröcskölt fa-
lak ablaktalanul merednek a
magasba, a szinte bútorozatlan
szoba alig kelt szobahatást, kü-
lönbösen a harmadik felvonásban,
amikor a pokol tornácán érez-
zük magunkat a fehér ajtó, zárt
helyiség fenyegető ürességében.
Remek színhely a drámához.

Horvai a Sarkadi-dramák egyik
hiteles értelje. Most is tanúságát
adja annak, hogy *egyéniség*: a
tragikus, groteszk, sőt bizarr ele-
mek fölfokozását, az előadás
„felstilizálását”, a ritmus bizton-
ságát fenntartás nélkül dicsér-
hetjük. Annál meglepőbb és za-

varóbb, hogy „misztikus” ajtó-
csapódásokkal, naturalista fény-
váltóztatással (miután korábban
írói instrukcióra ez is stílizáltan
történt) ellentmond önmagának.
Nem mindig érezzük szerencsés-
nek — korántsem kegyeleti okok-
ból, hiszen Sarkadi gyakran fel-
használta ugyanazokat a monda-
tokat különböző műveiben — a
harmadik felvonás hézagait ki-
töltendő, más Sarkadi-dramák-
ból kölcsönvett szövegrészeket.
Főleg a doktor utolsó mondatai
(a *Bolond és szörnyetegből*) ille-
nek kevésbé a jelleméhez. A har-
madik felvonás egyébként is
több hatáselemzést érdemelne:
gyötörtten tragikomikus pillana-
toknak nem szabadna bohózatí-
vá válniuk.

Ez a felcsiklás a szerepfelfo-
gások némelyikében mutat-
kozó zavar eredménye. *Darvas
Iván* például ezúttal nem tud
meggyőzni Bátori doktor féltel-
len kalandorságáról, de kereső
nyugtalanágáról és a belőle su-
gárzó démonikus erőről sem: ki-
facsart, ám még charmeur vidé-
ki Don Juant játszik. Ez a Bátori
képtelen lenne a maga taszítva-
vonzó hatásával felnyitni Klári
szemét. *Rutkai Éva* különben is
túl tudatos-magabiztosan indítja
Klárít, innen már nehéz lenne a
kellő drámai erőre fokozni a má-
sodik felvonásban. *Koncz Gábor*
pedig kicsit puhára, bohémés-
maságúra veszi Péter, a „kapsz-
kodó kispolgár” akarnok figurá-
ját. Közös rendezői-színészi fél-
reértés *Kozák László* vak Ger-
zonja: ez a dramaturgiailag
megoldatlan, félig reális, félig
jelképes alak természetes tehet-
ség, az alkotó ember modellje, s
nem nyegle házaló, mint az elő-
adásban.

Ketten játsszák el maradéktal-
anul a drámát. *Bitskey Tibor* a
rejtőzködő kisszerűséget és a va-
laha volt, de mára leépült em-
berséget ábrázolja erőteljesen
Simon szerepében. Nagyszerű
alakítás *Somogyi Erzsébet*: öreg Si-
monnéja azon a határon egyen-
súlyoz ritka bravúrral, ahol ne-
héz eldönteni, hogy ez a makacs
és komisz asszony mesebelien jó-
ságos-e vagy mesebelien gonosz.

Koltai Tamás